

Laus urbis* i anàlisi dels recursos naturals o l'obra de Despuig com a paradigma de modernitat

Pep Valsalobre

Universitat de Girona. Institut de Llengua i Cultura Catalanes

Resum: En l'article s'analitzen dos aspectes de l'obra de Cristòfol Despuig, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de la segona meitat del segle XVI: un de formal, genèric (la nova historiografia), i un de pensament i actitud (el nou acostament a la natura i a l'entorn amb un objectiu pragmàtic). Ambdues qüestions es contextualitzen amb la literatura i el pensament de l'època renaixentista a Europa, i s'observa com incideixen en una valoració innovadora de l'obra del tortosí.

Paraules clau: Literatura catalana moderna, Cristòfol Despuig, Literatura renaixentista, Diàleg renaixentista.

Abstract: The article examines two aspects of the piece written by Cristòfol Despuig in the second half of the 16th Century: *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. On the one hand, it examines the formal and generic aspect (the new historiography); and, on the other, the aspect related to thinking and attitude (the new approach to nature and the environment for pragmatic purposes). Both issues are contextualised by the literature and thinking of the Renaissance period in Europe, and how they impact on an innovative assessment of the piece by this author from Tortosa can be seen.

Keywords: Modern Catalan literature, Cristòfol Despuig, Renaissance literature, Renaissance dialogue.

La tradició historiogràfica medieval (i la continuïtat moderna)

Si se'm permet la simplificació, podem afirmar que la historiografia medieval es caracteritza majoritàriament pel relat de gestes i successions dinàstiques (batalles, reis...), en forma de crònica o d'annals o crònics amb un sol fil narratiu que segueix una seqüència temporal lineal. El marc del relat pot ser un territori o una dinastia. Les cròniques del rei Jaume, de Desclot, de Muntaner i del Cerimoniós que exposen les gestes de la dinastia regnant de manera providencialista són una esplèndida mostra de la historiografia laica al servei d'un llinatge.

Al costat de les anteriors, trobem algunes cròniques de caràcter més erudit que abasten els inicis de la dinastia (*Gesta Comitum Barcinonensium*) o les cròniques universals. Aquesta historiografia general narrativa de caràcter erudit tindrà continuïtat a la baixa edat mitjana i a l'edat moderna: les cròniques generals, Tomic, Carbonell, Beuter, Pujades, Diago, Feliu de la

* Aquest treball s'insereix en les recerques del projecte FFI2015-70095-P del MINECO. Agraïxo les orientacions i les col·laboracions d'Anna Garcia Busquets, Marta Castaño, Albert Rossich i Marc Sogues que han enriquit aquests fulls.

Penya, etc. Sense oblidar la historiografia particular (local, d'un període, sacra...) (BALCELLS 2004).

Les *laudes urbium* renaixentistes

Als segles XV-XVI, arreu de l'Europa renaixentista, quan era el cas de fer una descripció elogiosa per prestigiar una ciutat o un territori concret, els seus habitants, la seva història, etc., se solia recórrer als paràmetres que més associaven aquell indret a la cultura i la civilització grecolatines. És el cas de les històries i lloances de ciutats, les *laudes urbium*.

Certament la descripció panegírica de ciutats (també designada generalment com a corografia) no era nova: la trobem tant en autors clàssics com en medievals. Però no és menys cert que el gènere rep un impuls extraordinari a partir del Quatrecent, amb un nombre creixent de *laudes civitatis*. El paradigma humanístic del gènere de la *laus urbis* s'entronitza amb Leonardo Bruni i Poggio Bracciolini i les respectives *historiae Florentiae*, rere els quals convé recordar Marco Antonio Sabellico i la *Historiae rerum Venetarum ab urbe condita*, Flavio Biondo i les seves *De Roma instaurata* i *De Roma triumphante*, etc., coneguts panegírics humanistes de ciutats italianes.

En què consisteix la *laus urbis* renaixentista? Si repassem les obres paradigmàtiques del gènere que apliquen els dictats retòrics dels autors esmentats i els exemples dels autors clàssics, els motius indefugibles semblen ser tres: d'una banda, fonamentar l'antiguitat de la fundació de la ciutat ('demostrar-ne' la condició d'*urbs uetustissima*); d'una altra, descriure'n la presència de vestigis de la civilització clàssica; finalment, aplegar esments i *descriptiones* fets per geògrafs i historiadors antics. Al costat dels tres arguments 'classicitzants' no s'oblidava, però, de fer recurs a aspectes del present: descriure'n les meravelles naturals de l'entorn i els fruits del treball de les seves gents (especialment dels homes de lletres i d'armes). En paraules de Jeroni Pau, quan aquest autor redacta *Barcino*, prototipus de *laus urbis* renaixentista, l'obra pretén exposar «per escrit tot allò que he llegit en els autors antics i fidedignes sobre la meua ciutat, la seva terra i importància, els seus habitants i situació, i sobre les seves gestes excel·lents i exemplars, afegint-hi succintament la seva història fins als nostres dies».¹ Notem, de passada, com es parcel·lava així en capítols temàtics el relat cronològic convencional de la historiografia anterior.

Richard Kagan, en l'estudi dedicat al desenvolupament del gènere a la Castella dels segles XVI-XVII, conclou que la *laus urbis* és un gènere que podria ser definir *grosso modo* com a polític (publicístic), és a dir destinat a la propaganda d'un indret, del grup de poder que la regeix, etc.: «las obras corográficas no eran historias *stricto sensu*, sino alabanzas, obras patrióticas hechas para señalar, a través de la geografía y la historia, las excelencias y las características únicas de cada lugar» (KAGAN 1996, 88).

A Castella, això va prendre la seva significació més estricta durant el regnat de Felip II, quan el gènere, en mans de cronistes al servei de la corona,

¹ Cito per la traducció de M. VILALLONGA (ed. 1986, 293-295).

va abocar-se a mostrar la grandesa dels extensíssims territoris de la monarquia. El model corogràfic castellà, segons Kagan, conformat a la segona meitat del XVI, va ser vigent fins al XVIII, i va ser incorporat també pels autors catalans i valencians, sempre en llengua castellana. Explica aquest autor que:

los municipios en todas partes fomentaron la escritura de una historia local. De hecho, en el siglo XVII, estos libros se convertirían en un tipo de talismán que servía para fortalecer identidades locales y proteger la ciudad contra las reclamaciones de grandeza realizadas por otras ciudades [...] en términos políticos, el género defendía [...] la autonomía y la importancia de las ciudades frente a una monarquía que amenazaba sus fueros tradicionales (KAGAN 1996, 87 i 89).

Així doncs, totes aquestes obres pretenien, poc o molt, congriar un sentiment de pertanyença i de fidelitat dels ciutadans i paisans a la comunitat lloada, representada com a pàtria natural. Era, també, un recurs de resposta a la historiografia oficial de la monarquia, en què aquests territoris interpretaven papers molt secundaris, sacrificats a la visió unitària, homogeneïtzadora, de la cort.

També en terres de parla catalana i en paral·lel a les fites italianes citades més amunt, es van redactar obres d'aquestes característiques des de final del Quatrecent. El paradigma seria l'esmentat opuscle *Barcino* (Barcelona 1491) del nostre il·lustre humanista Jeroni Pau, sense oblidar la poc posterior *Oratio luculenta de laudibus Valentiae* d'Alonso de Proaza (València 1505). Ambdues obres, en llatí, s'avenen completament al model humanístic italià del gènere. En vulgar castellà podem considerar com a realitzacions cinc-centistes del gènere el llibre tercer de la *Crónica de Valencia* (1564) de Rafael Martí de Vicià, relació topogràfica de les poblacions del regne de València, o la *Descripción de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona* de Dionís Jeroni Jorba (Barcelona 1589), originalment redactada en català.² En aquesta darrera llengua, l'exemple seria el *Llibre de les grandeses de Tarragona* de Lluís Ponç d'Icard (del 1564, imprès en castellà a Lleida al 1573),³ que comprèn una història cronològica de la ciutat des del diluvi, una descripció detallada dels monuments romans de Tarragona i els seus voltants, i una part dedicada als fills il·lustres.⁴

² Sobre aquest aspecte de l'obra de Vicià, veg. MATEU (2001-2002) i l'edició d'IBORRA (ed. 2002). Sobre Jorba, veg. VILALLONGA (2003)

³ Sobre l'obra de Ponç d'Icard, veg., entre altres, CLOSA (2004) i MARTÍ (2002), i l'edició de DURAN (ed. 1984).

⁴ Aquest paradigma formal el trobem també a les *laudes Italiae*, perquè el model de la *laus urbis* es podia aplicar igualment a un territori més extens, convertir-se en una *laus nationis*, com ho podria ser la *Italia illustrata* de Flavio Biondo. Segueixen l'esquema de les *laudes nationum*, el *Sermó* de Menescal, com també la *Història general del regne de Mallorca* (1593-1595) de Joan Binimelis, que conté, a més del relat historiogràfic convencional, una descripció de les institucions civils i eclesiàstiques (amb un episcopologi), una descripció geogràfica i econòmica de Mallorca, i unes biografies de mallorquins il·lustres.

Los col·loquis com a laus urbis

Només de recordar els motius que he mencionat abans com a paradigmàtics del gènere ens venen a la memòria, és clar, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* de Cristòfol Despuig (1510-1574), obra de la segona meitat del XVI. La lloança de Tortosa que conté (entre molts altres aspectes molt interessants i més generals, inclús universals) es correspon, fil per randa, amb una *laus urbis* renaixentista.

Notem: per començar, com l'autor funda el prestigi de la seva ciutat en l'antiguitat de la fundació: *urbs uetustissima*, tot fent recurs, no pas a l'Antiguitat clàssica, sinó més amunt encara, als inicis del Gènesi, amb l'arribada de Tubal a la península (col·loqui quart). Pel que fa a la presència de restes de la civilització clàssica encara a la seva època hi abunden les referències, especialment les arquitectòniques (muralls i torres, al col·loqui quart) i altres vestigis, com monedes (*medalles*) i inscripcions epigràfiques (*epigramas*) (també al col·loqui quart), de la mateixa manera que són freqüents les al·lusions a geògrafs i historiadors antics que han parlat d'aquelles terres (Titus Livi, Plini, Pomponi Mela, Estrabó, Claudi Ptolomeu, Flavi Josep, etc., especialment al quart col·loqui) incloent-hi còpia d'esments i *descriptiones* de diversos d'ells.⁵ En fi: tot això és ben sabut i no hi insisteixo, per bé que convenia situar-ho dins d'aquest nou paradigma historiogràfic renaixentista de lloança de les ciutats.

Recapitem: sabíem de l'interès pel món clàssic dels interlocutors, de la inserció de Tortosa en aquell context (a través de cites d'autors i de la nòmina de vestigis materials) i de la voluntat d'incloure explícitament l'obra en la recuperació dels models clàssics (cf. carta-dedicatòria, poemes llatins, ús de trets formals –diàleg, noms personatges, comparacions, ús d'*auctoritates* clàssiques, citacions llatines, excel·lent consideració de la llengua llatina en relació als vulgars...), i si hi sumem ara la imitació implícita dels models renaixentistes de les *laudes urbium*, tot plegat fa de *Los col·loquis* una obra perfectament inserida en els corrents de recuperació i prestigi de la cultura clàssica, propis del renaixement, però no amb voluntat erudita sinó per a ser usats al servei de la crítica del present històric, com han demostrat els treballs de Josep Solervicens (p.e. 1996 i 1998).

Pel que fa al darrer punt, el més subjecte al present, més enllà de l'associació a aspectes del passat clàssic, és a dir, el de les meravelles naturals de l'entorn i els fruits del treball de les seves gents, li dedico els dos darrers apartats d'aquest paper.

Natura i cultura al Cinccents

Arribem així al 'famos' col·loqui sisè. Sens dubte es tracta del més avorrit de llegir per als meus alumnes, segons el seu testimoni, el menys interessant... per a aquells que no hi saben albirar encara l'extraordinari interès, la vàlua històrica excepcional, per la simple raó que no el poden contextualitzar adequadament.

⁵ Sobre les fonts clàssiques a l'obra de Despuig, veg. GRACIÀ (1996).

El col·loqui sisè de l'obra de Despuig consta, com és ben sabut, de dues parts. S'inicia tot tractant de la polèmica historiogràfica sobre les *novenes*, com anomenen la llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons, però tanquen el tema tan bon punt s'adrecen cap al portal del Pont de Barques de la ciutat, per passar just aleshores a fer la descripció detallada de les meravelles naturals de l'entorn i de les riqueses i fruits del treball de les seves gents, sense oblidar les propostes de millora i les crítiques per la manca d'iniciatives d'explotació dels recursos. Aquesta darrera part del text de Despuig és una mostra espectacular del desplaçament que es produeix en la cultura occidental europea de l'època des de la preocupació pel destí escatològic humà (judici final, més enllà), com a preocupació essencial, vers la preocupació pel món real, present, en què l'home es troba inserit.

Agafem, per exemple, una de les obres de la literatura catalana que més m'han interessat sempre: el *Desitjós* (o *Spill de la vida religiosa*). En aquesta anònima novel·la al·legòrica que tanta fortuna va fer a l'Europa moderna, publicada per primer cop a Barcelona al 1515,⁶ la natura no és fi en ella mateixa sinó un punt de partida cap al coneixement de Déu, mitjançant el principi d'analogia, és a dir, a través de la bellesa i altres empremtes que el creador ha deixat en la seva creació, com a signes, com a indicis.⁷ No s'hi ha de buscar res més enllà d'aquests signes que remetent a l'excel·lència del creador. En la natura admirem l'ordre i la jerarquia, l'escala del ser disposada per Déu per elevar-nos des d'aquest món material i rebutjable però ple del rastre bell i totpoderós del faedor. Vet aquí un parell de fragments a l'atzar, dels molts que es podrien citar:⁸

Per què són estes creatures? Són perquè nosaltres conegam a nostre Senyor Déu en elles e per elles, e lo amem e desigem e lloem [...] perquè siam llevats per elles, així com per una corda, en amar e lloar e beneir e servir Aquell qui les ha fetes e creades. [...] tot en així aquest món és una imatge del Cel e de la Glòria eterna (f. Oiv r-Oiv v)

I s'hi nega tota visió de la natura en ella mateixa, autònoma:

[...] moltes vegades, per la molta consideració d'aquestes coses mundanals [*les criatures*], se segueix que l'amor se declina desmesuradament en amar aquelles i deixar lo nostre creador. (f. Eiii r)

⁶ Per a una caracterització general dels diversos aspectes relatius al *Desitjós*, veg. VALSALOBRE (2001).

⁷ Veg., p.e., FOUCAULT (1966 [1999, esp. el cap. II, 26-52]).

⁸ Cito de l'edició de Barcelona (1515); en regularitzo les grafies.

Era per això l'autor del *Desitjós* un retardatari? Ben gens: recordem l'èxit aclaparador que l'obra va obtenir a l'Europa de l'edat moderna.⁹ I pensem encara que aquesta epistemologia, gnoseologia o teoria del coneixement basada en el pensament analògic la trobarem encara més intensificada en autors de literatura espiritual –hispanics sobretot– posteriors, però també en l'emblemàtica,¹⁰ en la literatura moral, etc.¹¹

Vegem un cas paradigmàtic: Luis de Granada (1504-1588) és un autor contemporani estricte de Despuig (1510-1574) i una de les grans figures del Siglo de Oro espanyol. Llegim algun fragment de les pàgines inicials o les rúbriques dels primers capítols de la seva obra cabdal, la *Introducción del símbolo de la fe* (1583, amb nombroses edicions al llarg de l'edat moderna), dedicats al món creat.¹²

Primera parte de la *Introducción del Símbolo de la Fe*, en la cual se trata de la creación del mundo para venir por las criaturas al conocimiento del criador y de sus divinas perfecciones.

Como haya muchos medios para venir en conocimiento del universal Criador y Señor, aquí principalmente usaremos de aquél que el Apóstol nos enseña cuando dice que «las cosas que no vemos de Dios, se conocen por las que vemos obradas por Él en este mundo», por las cuales se conoce su eterno poder y la alteza de su divinidad. Porque como los efectos nos declaren algo de las causas de donde proceden, y todas las criaturas sean efectos y obras de Dios, ellas (cada cual en su grado) nos dan alguna noticia de su Hacedor. [...]

Del fruto que se saca de la consideración de las obras de naturaleza. Y de cómo los santos juntaron esta consideración con la de las obras de gracia. Capítulo I.

Para lo cual, comenzando por las partes mayores del universo, y declarando la grandeza de ellas, que son cielos, tierra y mar, discurre luego por todas las otras menores, esto es, por las lluvias, nieves, heladas, vientos, truenos y relámpagos, que se engendran en la media región del aire. Después de lo cual descende a tratar de los animales de la tierra, y de las aves del aire, de la grandeza y fortaleza de los grandes peces de la mar. Y por estas cosas en que la sabiduría y omnipotencia divina resplandece, se da a conocer a aquel santo varón, enseñándole a filosofar en este gran

⁹ August Bover ha dedicat nombrosos estudis a la difusió de l'obra i les seves traduccions (veg. també VALSALOBRE 2008). L'obra és alhora un exponent de les inquietuds i novetats espirituals de l'Europa del seu moment (veg. ANDRÉS 2004).

¹⁰ Veg., p.e., PIZARRO & GARCÍA (1996), FLOR (1999, 62- 83).

¹¹ Veg., p.e., FLOR (1999; 2002, 231-260).

¹² Cito de l'edició en línia de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/introduccion-del-simbolo-de-la-fe--0/html/fedb9048-82b1-11df-acc7-002185ce6064_2.html

libro de las criaturas, las cuales, cada una en su manera, predicán la gloria del artífice que las crió. [...]

Síguese una devota meditación, en la cual se declara que, aunque Dios sea incomprendible, todavía se conoce algo de él por la consideración de las obras de sus manos, que son sus criaturas.
Capítulo II.

En fi: la natura com a catequesi. La natura és una manifestació de la seva grandesa i poder, bondat i bellesa, però alhora és també un signe dels atributs i perfeccions divines que ens ha deixat per poder aproximar-nos a Ell. No interessa la Natura en ella mateixa, sinó com a signe que s'ha de transcendir. Hi podem posar un munt de noms ben coneguts d'autors i fenòmens de gran ressò al XVI i XVII hispànics: Luis de Granada, Juan Eusebio Nieremberg, Francesc Guerau, la predicació, etc.

En paral·lel a aquesta epistemologia de lectura simbòlica de la realitat, hi ha el coneixement llibresc intocable, l'*auctoritas* escrita, especialment la sagrada, la Bíblia. A la segona meitat del Cinccents hi ha una certa recuperació de la visió medieval del món particularment en l'àmbit hispànic,¹³ amb una visió transcendent i al·legòrica de la natura. Déu es comunica amb l'home a través de les Sagrades Escripures i de la Creació.

Diríem que amb l'humanisme, certament, alguna cosa important havia canviat respecte de la tradició cultural anterior, la medieval. Certament, van variar en gran part les fonts, ara clàssiques. Però observem com els mètodes culturals són idèntics, perquè l'humanisme continua sent una cultura llibresca: l'*auctoritas* és fonamentalment la clau de la cultura humanística. Si posem un exemple de producció cultural humanista relacionat amb la natura, el naturalisme humanista, advertim com és encara essencialment bibliogràfic arreu d'Europa. Un cas paradigmàtic: el gran naturalista europeu renaixentista, Conrad Gessner, autor d'una conegudíssima *Historiae animalium* (1551-1558) és encara deutor quasi en exclusiva dels repertoris antics. El de l'humanista zuriguès és encara un naturalisme pràcticament aliè a l'experiència directa, perquè bàsicament és un embullat cúmulo de cites d'autors des de l'antiguitat.

I recordem encara que al costat de la visió al·legòrica transcendent o de la humanista llibresca hi ha un gènere que compta amb el favor del públic lector, el de les miscel·lànies i obres enciclopèdiques de curiositats i meravelles, de gran difusió aleshores. Penso ara en obres com la *Silva de varia lección* de Pedro Mejía (1540, amb nombroses ampliacions, edicions, traduccions) i productes similars.

Però és també just aleshores que comencen a aparèixer obres en què aquest procedir tradicional (tant el teològic-moral com l'humanístic) es veu superat per una perspectiva nova, més propera a la contemporània. Ja Pandolfo Collenuccio, en el pas del XV al XVI, assenyalava que els temes en debat no es resolien amb autoritats i autors grecs sinó en els camps i els boscos, amb

¹³ MARAVALL (1980), FLOR (1996; 1999).

l'observació i l'experimentació directa. Més tard, Galileu ironitzava sobre aquells que pretenien trobar en els textos la veritat sobre la natura i l'univers.¹⁴

En definitiva, doncs, a poc a poc, els acostaments esbiaixats a la naturalesa són substituïts progressivament per l'observació empírica de la realitat, per l'anàlisi de la natura en ella mateixa, no com a signe de res, sinó com a realitat autònoma. De vegades la nova perspectiva d'observació del món la trobem en obres que no tenen res a veure amb la voluntat naturalista, científica, com veurem tot seguit. I molt més important: en obres i autors la voluntat dels quals és la transformació d'aquest món en benefici de l'home aquí a la terra. És a dir, que aspiren a conèixer-lo per dominar-lo i gaudir-ne. Aquesta nova aproximació renaixentista al món, a la natura, manté la preocupació per la salvació de l'ànima, sens dubte, però no renuncia a la millora de les condicions de la vida terrenal de l'ésser humà, mirant de conciliar ambdues qüestions.

El col·loqui sisè

En el sisè i darrer col·loqui de la seva obra, Despuig respon plenament a la perspectiva que acabo d'exposar. Més encara: a l'interès per l'observació i l'anàlisi de la realitat natural amb autonomia respecte de la religió, s'hi afegeix que ho fa seguint una pauta ordenada, classificatòria, que és, al seu torn, una altra característica de l'home modern. En efecte: la descripció que fa dels elements naturals i agropecuaris de l'entorn tortosí apareix ordenada per hàbitats naturals (serralada Cardó-Boix, plana fluvial, Ports de Tortosa-Beseit: amb dos nínxols ecològics o ecosistemes principals: fluvial/muntanyenc) i per activitats econòmiques (cacera, agricultura, pesca...). El catàleg d'animals (pesca marítima i d'aigua dolça –d'estanys i de riu–, riquesa cinegètica, ornitològica), arbres, conreus, tipus d'art de pesca, ramaderia, recursos forestals i explotacions agrícoles, botànica medicinal i aromàtica, bolets, riquesa mineral, etc., és impressionant, amb l'objectiu afegit, esclar, de convocar una sensació de riquesa i infinitud.¹⁵ L'autor tortosí està atent també a la variabilitat climàtica, i, a més, a l'ecològica i a les repercussions positives d'aquests fenòmens sobre la salut humana. Me n'estalvio els detalls perquè Antònia Martí Escayol ja ho ha exposat amb minuciositat en un parell de treballs (2005 i 2006).¹⁶

Amb tot i això no hi ha res d'humanista en aquest capítol (anava a dir, per sort), si entenem que l'autor no depèn gens de fonts llibresques sinó de

¹⁴ Cf. RICO (1993, 155-159).

¹⁵ «Que lletania tan llarga!» dirà don Pedro després de l'enumeració de les arts de pesca. L'objectiu és evocar la imatge d'un paradís terrenal: «és una terra de promissió» com dirà Fàbio mateix. El concepte es farà extensiu a tot el territori del Principat amb Pere Gil i així ho declararà també Voltaire (cf. ALCOBERRO 2000, 28 i 215-218)

¹⁶ S'han dedicat diversos treballs sobre la descripció de la natura en l'obra de Despuig: MALUQUER (1971), BALADA (1981), ARAGONÉS (2001) i CARDONA (2012). El col·loqui sisè (i altres aspectes relacionats amb els que allí apareixen) ha estat comentat per les introduccions respectives de les edicions de DURAN (1981, 40-43), TRES (1996, 21-27) i QUEROL & SOLERVICENS (2011, 19) i el paper de BAYERRI (1952), sense interès, centrat a destacar el folklorisme «castizamente tortosino» del llenguatge *pairal* de l'autor.

l'experiència personal i del coneixement directe del medi. La vàlua de les observacions directes de Despuig és doblement interessant si les contraposem al conjunt de l'evolució cultural de la península metafísica, per dir-ho amb encertades paraules de Fernando R. de la Flor, en què ràpidament van reimposar-se els criteris d'una lectura de la naturalesa com a símbol estricte (màgia natural, filosofia oculta, perpetuació dels llibres dels secrets medievals...) completament aïllada de l'evolució científica del continent.

A la meua manera de veure, però, Despuig va més enllà, perquè molt més important que l'observació-descripció directa del medi natural és que en aquest col·loqui sisè s'hi analitzen les possibilitats econòmiques dels recursos de l'entorn, és a dir, les oportunitats d'obtenir benestar material per a les persones a partir d'aquests recursos. I no solament s'analitza aquesta avinentesa sinó que es llança una crítica ferotge mitjançant el personatge de Lívio contra la manca d'iniciatives que potenciïn i que treguin rendiment dels recursos naturals de la zona o bé contra els obstacles que s'hi presenten.

El fet és que se n'especifiquen diverses: no s'exploten les possibles mines de ferro, or, argent i pedres precioses, no es construeix la farga, no s'acaba la sèquia, no es fomenta la cria de cavalls... Aquesta és una mostra palesa de racionalisme i de voluntat d'incidir en el present en benefici de les persones ara i aquí, ben allunyada de la visió providencialista de la natura. No és tampoc un *locus amoenus* literari, sinó que el que promou Despuig és la ideologia de la utilitat per al bé comú, econòmic i polític de la col·lectivitat.

Referències bibliogràfiques

ALCOBERRO, A. (ed.) **Identitat i territori. Textos geogràfics del Renaixement.** Barcelona, Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona / Eumo Editorial, 2000.

ANDRÉS, M. Introducció, In: ***El Deseoso. Una mística de la Orden de San Jerónimo. Traducción de Spill de la vida religiosa (Barcelona, 1515).*** Madrid, Fundación Universitaria Española / Universidad Pontificia de Salamanca, 2004.

ARAGONÉS SALVAT, A. Noms de bolets en els *Col·loquis* de Despuig, **Nous Col·loquis**, n. V, p. 87-100, 2001.

BALADA, R., Identificació dels animals i vegetals citats per Despuig. In: Duran 1981, p. 203-208.

BALCELLS, A. (coord.). **Història de la historiografia catalana**. Barcelona, IEC, 2004.

Bayenni Bertomeu, E. Del “col·loqui sisé del Cavaller Despuig”. **Géminis. Revista de Letras**, n. 3, p. 12-13, 1952.

CARDONA CASTELLÀ, A. Notes lexicogràfiques i etimològiques diverses: 2. Els bolets de Cristòfol Despuig, **beCEroLEs. Lletres de llengua i literatura**, n. 5, p. 97-109, 2012.

CLOSA, J. Humanisme italià i humanisme europeu a Catalunya en el segle XVI: l'obra de Lluís Ponç d'Icard (1518-1587). **Estudi General**, 23-24, p. 185-199, 2004.

DURAN, E. (ed.) Cristòfor DESPUIG, **Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa**. Barcelona, Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona / Curial Edicions Catalanes, 1981.

DURAN, E. (ed.) **Lluís Ponç d'Icard i el “Llibre de les grandeses de Tarragona”**. Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1984.

FLOR, F. R. de la. **La península metafísica. Arte, literatura y pensamiento en la España de la Contrarreforma**. Madrid, Biblioteca Nueva, 1999.

FLOR, F. R. de la. **Barroco. Representación e ideología en el mundo hispánico**. Madrid, Cátedra, 2002.

FOUCAULT, M. **Les mots et les choses**. París, Gallimard, 1966. [Trad. esp.: **Las palabras y las cosas. Una arqueología de las ciencias humanas**. Madrid, Siglo Veintiuno, 1999.]

GRACIÀ I MUR, G. Les fonts clàssiques de *Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* de Cristòfor Despuig. In: **Tradició clàssica**. Andorra, Govern d'Andorra. Ministeri d'Educació, Joventut i Esports, 1996, p. 413-418.

IBORRA, J. (ed.) Martí de VICIANA, **Libro tercero de la Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino**. València, Universitat de València, 2002.

KAGAN, R. L. La corografía en la Castilla moderna: género, historia, nación. In: I. ARELLANO; M. del C. PINILLOS; F. SERRALTA; M. VITSE (ed.), **Studia Aurea. Actas del III Congreso de la AISO (Toulouse, 1993)**. vol. I.

Toulouse / Pamplona, Universidad de Navarra / Université de Toulouse, 1996, p. 79-91.

MALUQUER SOSTRES, J. Las Aves de la Albufera de Valencia y del Delta del Ebro, en la bibliografía antigua. **Ardeola**, vol. especial, p. 335-380, 1971.

MARAVALL, J. A., **La cultura del Barroco. Análisis de una estructura histórica**. Barcelona, Ariel, 1980.

MARTÍ ESCAYOL, M. A. Pensament ambiental, medicina i identitat al *Llibre de les Grandeses de Tarragona* de Ponç d'Icard. **Gimbernat**, n. XXXVIII, p. 199-222, 2002.

MARTÍ ESCAYOL, M. A. **La construcció del concepte de natura a l'edat moderna. Natura, cultura i identitat en el pensament català dels segles XVI i XVII**. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005, p. 241-269.

MARTÍ ESCAYOL, M. A. Identitat territorial als "Col·loquis" de Cristòfor Despuig. **Recerca**, n. 10, p. 107-137, 2006.

MATEU BALLÉS, J. F. Una corografia de la ciutat i Regne de València a la *Crònica* de Vicià (1564-1566), **Saitabi**, n. 51-52, p. 203-244, 2001-2002.

PIZARRO GÓMEZ, F. J.; GARCÍA ARRANZ, J. L. La visión de la naturaleza en los emblemistas españoles del siglo XVII. In: LÓPEZ POZA, S. (ed.), **Literatura emblemática hispánica**. La Coruña, Universidade da Coruña, 1996, p. 221-244.

QUEROL, E.; SOLERVICENS, J. (ed.) Cristòfol DESPUIG. **Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa**. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.

RICO, F. **El sueño del humanismo (De Petrarca a Erasmo)**. Madrid, Alianza, 1993.

SOLERVICENS, J. Les màscares de Despuig. Notes per a una percepció de "Los col·loquis" com a creació literària. In: CARRÉ, A.; i SOLERVICENS, J. **Jaume Roig i Cristòfor Despuig. Dos assaigs sobre cultura i literatura dels segles XV i XVI**. Barcelona, Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona / Eumo Editorial, 1996, p. 73-118.

SOLERVICENS, J. Cristòfor Despuig, ni historiador ni arxiver. **Nous Col·loquis**, n. II, p. 35-49, 1998.

TRES, J. (ed.) Cristòfol DESPUIG, **Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa**. Barcelona, Curial, 1996.

VALSALOBRE, P. De l'*Spill de la vida religiosa* al *Desitjós*. Notes a una novel·la al·legòrica del segle XVI. **Caplletra**, n. 31, p. 11-23, 2001.

VALSALOBRE, P. *Il Desideroso*: un successo editoriale permanente. Note sulla fortuna del romanzo *Desitjós* o *Spill de la vida religiosa* in Italia, dal Cinquecento all'Ottocento. In: **La Catalogna in Europa. L'Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni. Atti del IX Congresso Internazionale dell'Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 14-16 febbraio 2008)**.

<<http://www.filmmod.unina.it/aisc/attive/Valsalobre.pdf>>

VILALLONGA, M. (ed.) Jeroni PAU, **Obres**. vol. I, Barcelona, Curial, 1986.

VILALLONGA, M. Els primers historiadors de la ciutat: Jeroni Pau i Dionís Jeroni Jorba. **Barcelona Quaderns d'Història**, n. 9, p. 149-160, 2003.

Recebido para publicação em 07-10-17; aceito em 08-11-17